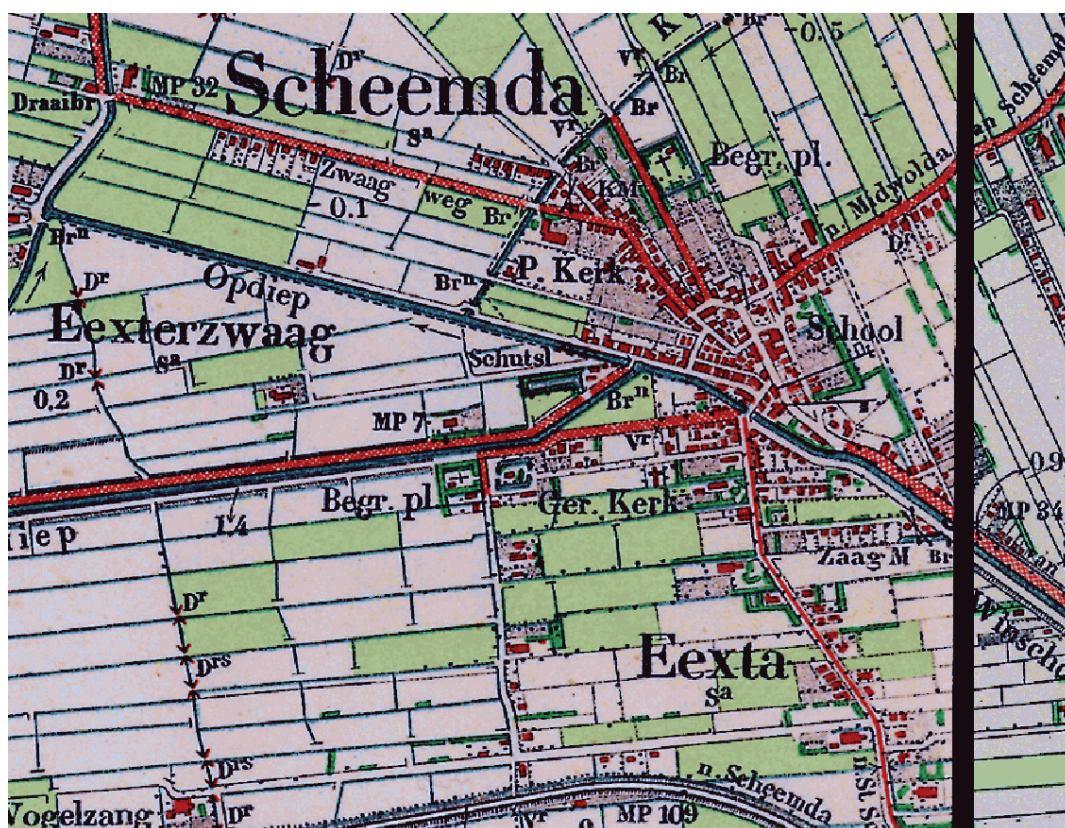


Trekweg 13 te Scheemda (gemeente Oldambt)

Een Archeologisch Bureauonderzoek



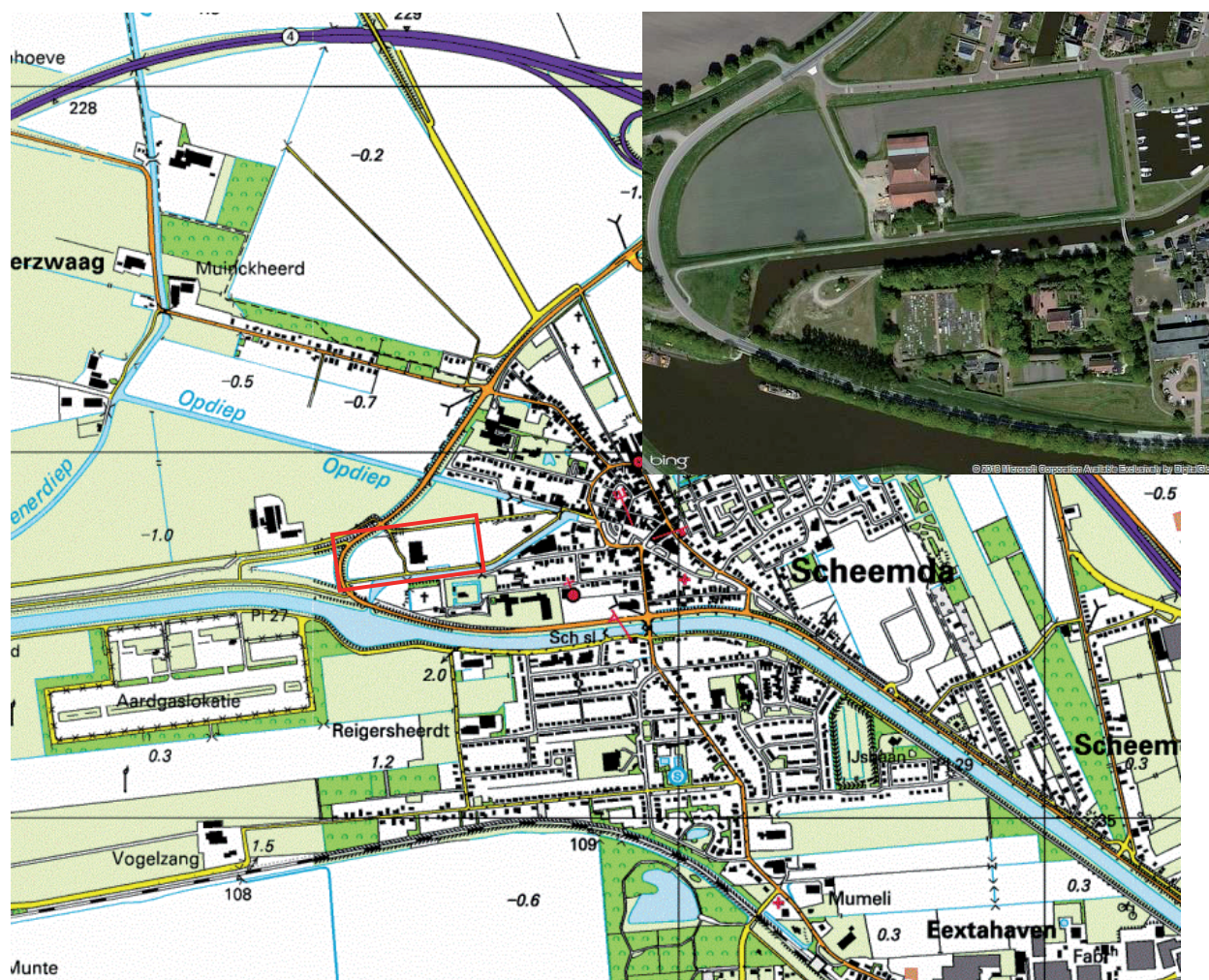
Administratieve gegevens

provincie:	Groningen
gemeente:	Oldambt
plaats:	Scheemda
toponiem:	Trekweg
bevoegd gezag:	gemeente Oldambt
opdrachtgever:	BügelHajema Adviseurs Assen
coördinaten:	noordwest 260.125/577.750 noordoost 260.444/577.808 zuidoost 260.459/577.694 zuidwest 260.092/577.646
centrumcoördinaat:	260.279/577.725
kaartblad:	8C
onderzoeksmeldingsnummer:	57151
beheer documentatie:	Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente Oldambt en E-depot
uitvoerder:	Libau
auteur:	M. de Jong MA
autorisatie:	drs. J. Molema
rapport:	13-104
telefoon:	050-3126545
fax:	050-3123362
e-mail:	info@libau.nl



Een Archeologisch Bureauonderzoek

In opdracht van BügelHajema Adviseurs te Assen, vertegenwoordigd door mw. M. Plantenga, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Trekweg 13 te Scheemda (zie figuur 1). Aanleiding voor het onderzoek is het planvoornemen om hier een verpleegcentrum met maximaal 70 wooneenheden te realiseren. Het verpleeghuis wordt hoogstwaarschijnlijk onderkelderd. De nieuwbouw wordt ingedeeld in twee fasen. De eerste fase wordt aangrenzend aan de haven gerealiseerd en de tweede fase ter plaatse van de boerderij. Het is nog niet exact duidelijk hoe het westelijk deel van het perceel zal worden ingericht. Het gebied waar de nieuwbouw is beoogd, wordt hieronder verder aangeduid als plangebied.



Informatie

Scheemda ontstond in de late middeleeuwen als een veenontginning. Het dorp lag aanvankelijk ten noordwesten van het huidige dorp. Het werd gekenmerkt door verspreid liggende bebouwing langs een langgerekt lint, dat doorliep naar Midwolda en Oostwold. Scheemda behoorde landschappelijk gezien tot het Wold-Oldambt. Het landschap van het Wold-Oldambt bestond destijds uit uitgestrekte venen, die in het zuiden werden doorsneden door langgerekte pleistocene ruggen. De langgerekte vorm van de ruggen was bepalend voor de vorm van de middeleeuwse veenontginningsnederzettingen.

De ontginning van de venen van het Wold-Oldambt zorgde voor een grote uitbreiding van beschikbare landbouwgrond. Door goede opbrengsten van granen ontstond een welvarende streek. De veenontginningen en de daarmee gepaard gaande ontwatering van het veen, hadden tot gevolg dat de bodem begon te dalen. Na verloop van tijd kregen de nederzettingen te maken met wateroverlast doordat er water toestroomde vanuit de onontgonnen venen ten zuiden van het Wold-Oldambt. Al in de loop van de late middeleeuwen werden dorpen verplaatst naar de hogere gronden. Zo ook Scheemda dat opschoof naar de hogere glaciële opduiking waarop ook Eexta ligt.

Naast het veenwater kreeg men gedurende de late middeleeuwen in toenemende mate last van zeewater, vanwege stuwing van water in de Eemsmonding. Het spuien van water werd daardoor bemoeilijkt, mede doordat het maaiveld in het ontgonnen veengebied gedaald was. Door het gedaalde maaiveld kon de zee bij overstromingen tot diep in het binnenland doordringen. Deze boezem van de Eems, de Dollard, breidde zich meer en meer uit en bereikte haar grootste omvang tijdens een stormvloed in 1509. De Dollard zorgde voor afzettingen van klei op het veen, variërend van enkele meters in de diepste delen van het Wold-Oldambt, tot enkele centimeters langs de randen van de boezem. Vanaf de 16^{de} eeuw werd begonnen met de aanleg van dijken om het verloren land terug te winnen.

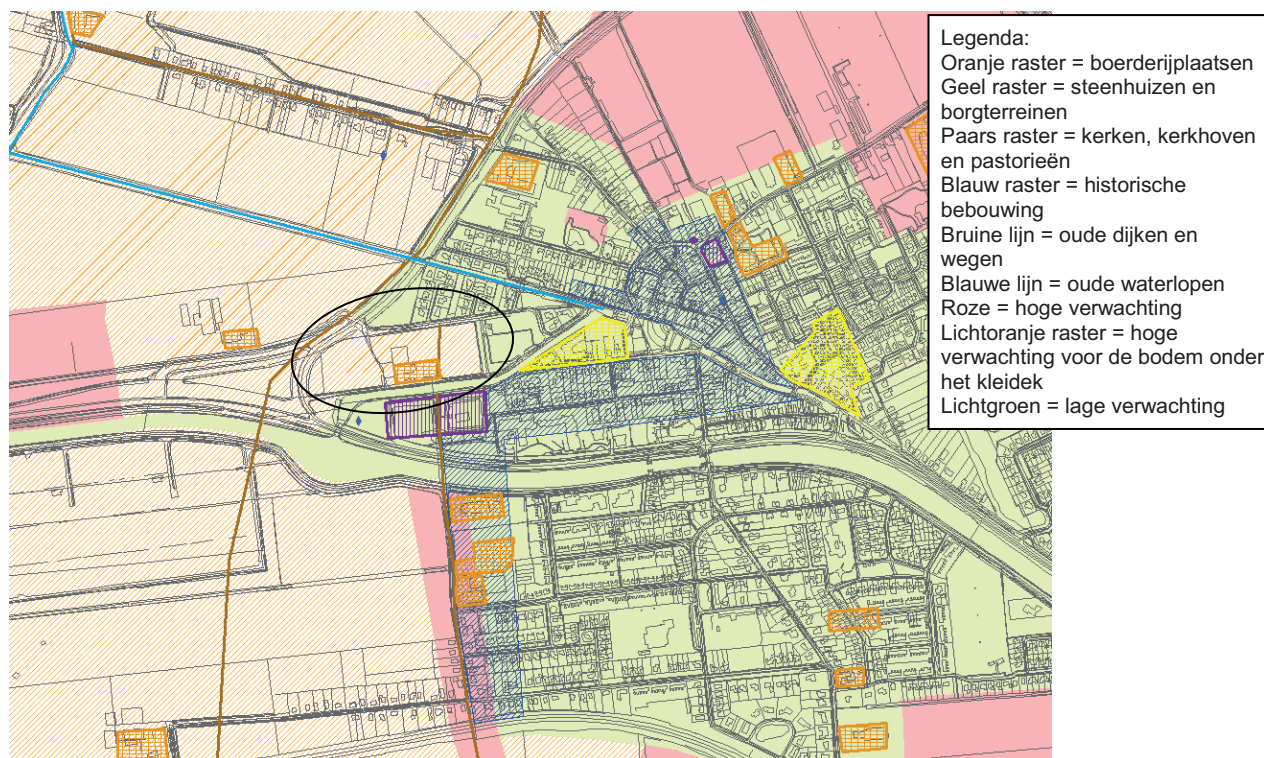
De fysisch geografische kaart van de provincie Groningen geeft aan dat het plangebied ligt op een getij-afzettingsvlakte (code Mv2; zie bijlage Fysisch geografische kaart). Pal ten oosten ligt de glaciële rug (code Gr1) waarop de kernen van Scheemda en Eexta liggen met aansluitend een dekzandvlakte (code Nv2) en dekzandwelling (code Nw1). Omdat het plangebied dicht tegen de pleistocene opduiking van Scheemda en Eexta aan ligt, is het door de Dollard afgezette kleipakket vrij dun.

De geomorfologische kaart geeft eveneens aan dat het plangebied op een vlakte van getij-afzettingen ligt (code 1M35; bron: Archis). De bodemkaart toont in het plangebied kalkarme poldervaaggronden bestaande uit klei (code Mn82C; zie bijlage: Kaart archeologie). Op het Actueel Hoogtebestand Nederland is de hogere ligging van Scheemda en Eexta herkenbaar. Het plangebied is naar verhouding lager gelegen (zie figuur 2).



Figuur 2: Hoogteverschillen in en rondom het plangebied (www.ahn.nl; AHN2). De rode, oranje en gele tinten op de kaart geven de hoge delen van het landschap aan; de groene en blauwe tinten de lage delen. Het plangebied is zwart omlijnd.

Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Oldambt (Libau 2010) is aangegeven dat het plangebied ligt in een gebied met een hoge archeologische verwachtingswaarde voor de, onder de klei gelegen, veen- en zandbodem (zie figuur 3). Op het veen zijn middeleeuwse resten van veenontginningsnederzettingen te verwachten en op het zand worden voornamelijk resten uit de steentijd verwacht. Ook worden binnen het plangebied een boerderijplaats en een oude weg aangegeven. De oude weg is de (voormalige) Eexterweg. Verder is te zien dat de boerderijplaats pal ten noorden van de middeleeuwse kerk en pastorie van Eexta ligt en daar slechts van gescheiden wordt door de oude loop van het Winschoterdiep die hier rond 1635 is aangelegd. Het Winschoterdiep doorsnijdt het middeleeuwse bebouwingslint.



Figuur 3: Uitsnede uit de beleidskaart archeologie van de gemeente Oldambt (Libau, 2010). Het plangebied is omlijnd.

In de omgeving van het plangebied zijn veel archeologische en historische resten bekend. Zo is het, ten noorden van het plangebied gelegen, oude kerkhof van Scheemda tezamen met een groot aantal middeleeuwse bewoningsresten (waaronder stenen huizen) geregistreerd op de Archeologische Monumentenkaart (AMK-terreinen 6807 & 6823; zie bijlage Kaart archeologie). Ten zuiden van het plangebied zijn eveneens resten van middeleeuwse bewoning aangetroffen (AMK-terrein 7212). De archeologische beleidskaart geeft een verdere aanvulling van bekende middeleeuwse en historische terreinen (zie boven en zie figuur 3). In de omgeving van het plangebied is tevens een groot aantal archeologische waarnemingen geregistreerd in Archis. De dichtstbijzijnde daarvan (waarneming 238585), iets ten zuiden van het plangebied betreft aardewerk dat op de scheiding van veen en klei is aangetroffen. Dit duidt er op dat het om middeleeuwse bewoningsresten gaat. Het kleipakket was hier ongeveer 1 m dik (zie bijlage Uitgebreide rapportage waarnemingen). Waarschijnlijk is ook in het plangebied een (oorspronkelijke) dikte van het kleipakket van ongeveer 1 m te verwachten.

Op de kadastrale minuut (gemeente Scheemda, sectie C2) uit de eerste helft van de 19^{de} eeuw is een omgrachte boerderij aangegeven met aangrenzend een tuin en een stukje bouwland. De omringende percelen waren in gebruik als grasland (zie bijlage Kadastrale minuut; zie WatWasWaar en HisGIS). Aan het begin van de 20^{ste} eeuw is de omgrachting verdwenen en zijn de omringende percelen in gebruik als bouwland (zie bijlage Bonnekaart).

De boerderij in het plangebied is in 1621 voor het eerst vermeld (Albers et al., 1997: boerderij 11). De heerd van deze boerderij zou zijn afgeticheld. Gezien de ligging nabij de kerk en in het bebouwingslint van Eexta, is een middeleeuwse ouderdom van de heerd zeer waarschijnlijk. Oorspronkelijk hoorde de boerderij onder Eexta. Pas met de aanleg van het Winschoterdiep werd het daarvan afgesneden. In het midden van de 20^{ste} eeuw is de loop van het Winschoterdiep bij Scheemda en Eexta naar het zuiden verlegd. Het oorspronkelijke Winschoterdiep is bij

het plangebied echter nog aanwezig en vormt de toegang naar de haven van Scheemda en naar het Opdiep dat ten noorden van het plangebied loopt.

De bebouwing op het erf is in de loop der tijd gewijzigd en uitgebreid. Ter plaatse van de boerderij zal de bodem daardoor enigszins verstoord zijn. De omvang en diepte van de verstoringen is onbekend. Door de aanwezigheid van het kleipakket is het mogelijk dat archeologische resten uit de middeleeuwen en de steentijd nog grotendeels intact zijn.

Gespecificeerde waardering en verwachting

In de omgeving van het plangebied komen veel resten voor van middeleeuwse veenontginningsnederzettingen. Deze resten bevinden zich onder het kleidek dat door de Dollard is afgezet. De kans op het aantreffen van middeleeuwse resten (sporen en vondsten) is in het plangebied zeer groot. De heerd waarbinnen het plangebied ligt zou afgeticheld zijn (Albers et al., 1997). Uit het AHN is echter niet met zekerheid te achterhalen dat dit inderdaad het geval is (zie figuur 2). Mocht de heerd daadwerkelijk zijn afgeticheld, dan ligt het middeleeuwse loopvlak, namelijk de veenondergrond, aan of zeer ondiep onder het huidige maaiveld. In dat geval kan de kwaliteit van archeologische resten door afticheling mogelijk iets zijn aangetast. Onder de veengrond ligt het pleistocene dekzand waarin met name kans bestaat op de aanwezigheid van archeologische resten uit de steentijd.

Advies

Geadviseerd wordt in het in te richten gebied een vervolgonderzoek in te stellen in de vorm van een booronderzoek (Inventariserend Veldonderzoek) met (gelijktijdig) een oppervlaktekartering. Het booronderzoek dient te bestaan uit 6 boringen per hectare. Het booronderzoek kan zowel met een Edelmanboor als met een gutsboor worden uitgevoerd. De opgeboorde grond dient te worden onderzocht op archeologische indicatoren zoals bijvoorbeeld aardewerk middeleeuws baksteenpuin. Wanneer op één of meer boorlocaties onder de klei en/of het veen een volledig of nagenoeg gave podzolbodem aanwezig is, dient ook een megaboring uit te worden gevoerd. In dat geval dienen de relevante bodemlagen te worden gezeefd in verband met de kans op archeologische indicatoren uit de steentijd zoals bijvoorbeeld houtskool en vuursteen.

Bijlagen:

- Fysisch geografische kaart;
- Kaart archeologie;
- Uitgebreide rapportage waarnemingen;
- Kadastrale minuut;
- Projectie van de huidige situatie op de Bonnekaart.



Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl).

Albers, S.H., H. Boer & A. Klungel-Zoutman (red.), 1997. *De boerderijen in het Wold-Oldambt: Scheemda, Midwolda, Ekamp, Meerland, Heiligerlee, Westerlee, Meeden*. Stichting boerderijenboek Wold-Oldambt, Scheemda.

Archeologische Monumentenkaart (AMK).

ARCHIS, archeologisch informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi (red.), 1999. *Nieuwe Groninger Encyclopedie*. REGIO-PROjekt Uitgevers, Groningen.

Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Provincie Groningen 2004.

DINO, Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (www.dinoloket.nl).

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Libau, 2010. Archeologische beleidskaart gemeente Oldambt.

Luchtfoto's maps.google.nl en bing.com/maps.

Schroor, M. & J. Meijering, 2007. *Golden Raand. Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers bv, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000*. Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

Wat Was Waar: kadastrale minuutplannen uit het begin van de 19^{de} eeuw en overige historische kaarten (www.watwaswaar.nl).



Archeologische periodes

paleolithicum

paleolithicum vroeg
paleolithicum midden
paleolithicum laat
 paleolithicum laat A
 paleolithicum laat B

tot 8800 v.Chr.

tot 300000 C14
300000 - 35000 C14
35000 C14 - 8800 v.Chr.
35000 - 18000 C14
18000 C14 - 8800 v.Chr.

mesolithicum

mesolithicum vroeg
mesolithicum midden
mesolithicum laat

8800 - 4900 v.Chr.

8800 - 7100 v.Chr.
7100 - 6450 v.Chr.
6450 - 4900 v.Chr.

neolithicum

neolithicum vroeg
 neolithicum vroeg A
 neolithicum vroeg B
neolithicum midden
 neolithicum midden A
 neolithicum midden B
neolithicum laat
 neolithicum laat A
 neolithicum laat B

5300 - 2000 v.Chr.

5300 - 4200 v.Chr.
5300 - 4900 v.Chr.
4900 - 4200 v.Chr.
4200 - 2850 v.Chr.
4200 - 3400 v.Chr.
3400 - 2850 v.Chr.
2850 - 2000 v.Chr.
2850 - 2450 v.Chr.
2450 - 2000 v.Chr.

bronstijd

bronstijd vroeg
bronstijd midden
 bronstijd midden A
 bronstijd midden B
bronstijd laat

2000 - 800 v.Chr.

2000 - 1800 v.Chr.
1800 - 1100 v.Chr.
1800 - 1500 v.Chr.
1500 - 1100 v.Chr.
1100 - 800 v.Chr.

ijzertijd

ijzertijd vroeg
ijzertijd midden
ijzertijd laat

800 - 12 v.Chr.

800 - 500 v.Chr.
500 - 250 v.Chr.
250 - 12 v.Chr.

Romeinse tijd

Romeinse tijd vroeg
 Romeinse tijd vroeg A
 Romeinse tijd vroeg B
Romeinse tijd midden
 Romeinse tijd midden A
 Romeinse tijd midden B
Romeinse tijd laat
 Romeinse tijd laat A
 Romeinse tijd laat B

12 v.Chr. - 450 n.Chr.

12 v.Chr. - 70 n.Chr.
12 v.Chr. - 25 n.Chr.
25 - 70 n.Chr.
70 - 270 n.Chr.
70 - 150 n.Chr.
150 - 270 n.Chr.
270 - 450 n.Chr.
270 - 350 n.Chr.
350 - 450 n.Chr.

middeleeuwen

middeleeuwen vroeg
 middeleeuwen vroeg A
 middeleeuwen vroeg B
 middeleeuwen vroeg C
 middeleeuwen vroeg D
middeleeuwen laat
 middeleeuwen laat A
 middeleeuwen laat B

450 - 1500 n.Chr.

450 - 1050 n.Chr.
450 - 525 n.Chr.
525 - 725 n.Chr.
725 - 900 n.Chr.
900 - 1050 n.Chr.
1050 - 1500 n.Chr.
1050 - 1250 n.Chr.
1250 - 1500 n.Chr.

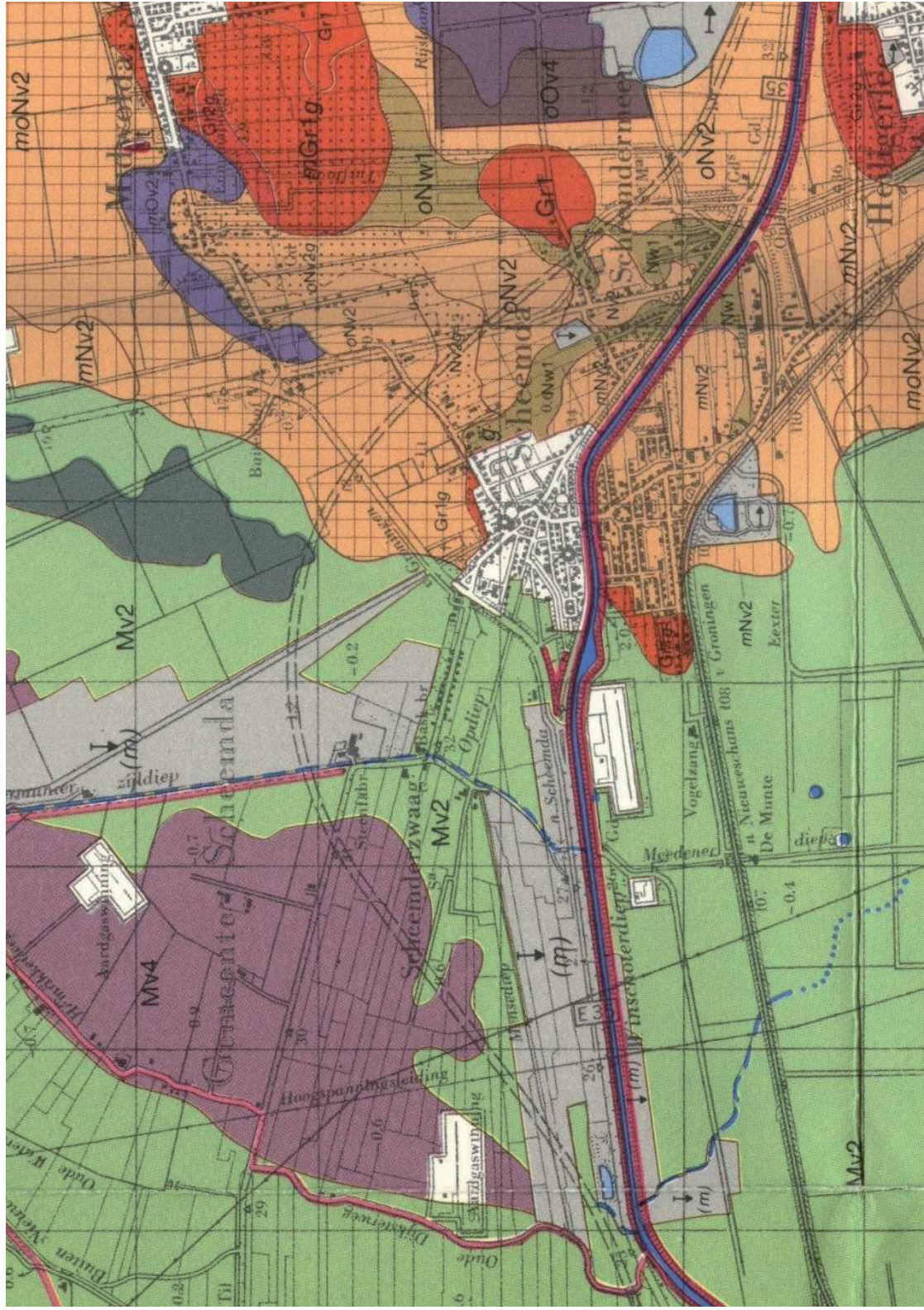
nieuwe tijd

nieuwe tijd A
nieuwe tijd B
nieuwe tijd C

1500 - heden

1500 - 1650 n.Chr.
1650 - 1850 n.Chr.
1850 - heden





Uitgebreide Rapportage Waarnemingen

Waarnemingsnr:	238585	Vondstmelding:	238585	Extern nr:	
Objectcode:	08CZ-42			Onderzoeksmelding:	
Coördinaten:	260200 / 577600				
Toponiem:					
Plaats:	Scheemda				
Gemeente:	Oldambt				
Provincie:	Groningen				
Vinder/datum:	Particulier / 1935				
Invoerder/datum:	Particulier / 1935				
Beschrijver/datum:	Particulier / 1935				
Verwerving:	Niet-archeologisch: onbepaald	Geomorfologie:	Onbekend		
Grondgebruik:	Onbekend	NAP maaiveld:			

Beschrijving

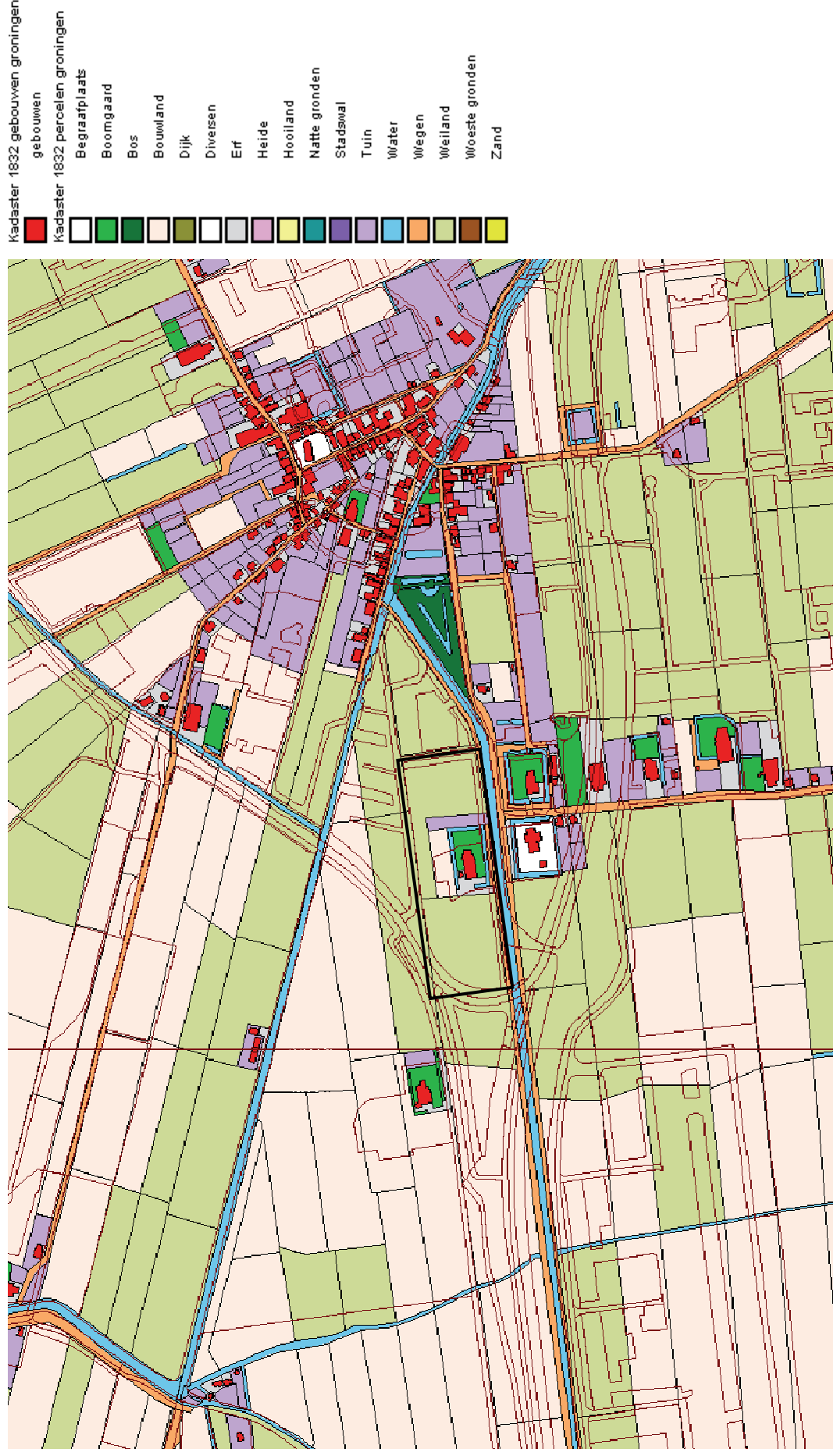
Rapport: De scherven waren gelegen op ca. 1m onder het maaiveld, onder dezeeklei en op de scheiding van veen (met stobben) en zand. Op ongeveer 120m uit de Buiteneexterweg (westelijk) die typisch de scheiding aangeeft tusseneen gebied niet door de Dollartinbraak aangetast. Een geologisch scheiding. Aan de andere kant van de Buiteneexterweg bestaat het profiel uit een laag zand (boven) op een laag glaciaal gemend potklei met zwerfstenen en zand (volgens de profieltekening). De scherven zijn genummerd 1953/ VIII 2-... Op het dagrapport staat 1935 met een vraagteken, dit jaartal is dus niet zeker [MHEUV].

Vondsten

Complex:	Onbekend	Cultuur:	Onbekend
Aantal:	9999	Toestand:	Fragment
Materiaal:	Keramiek		
Code algemeen:	Aardewerk, onbepaald	Beginndatering:	Neolithicum: 5300 - 2000 vC
Code specifiek:	Niet van toepassing	Einddatering:	IJzertijd: 800 - 12 vC
Toelichting:	Scherven		

Kadastrale minuut Trekweg 13 en omgeving met een projectie van de huidige perceelsgrenzen (bron: HisGIS)

Het plangebied ligt binnen het kader



Projectie van de huidige situatie op de Bonnekaart: plangebied Trekweg 13 te Scheemda

